

DE ZANDLOPER

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Ede

Historisch Museum Ede

1994 - 2

m. meeuwissen

Bedrijf: Frankeneng 102
Postadres: Amsterdamseweg 66
6712 GK Ede
08380 - 35050

meeuwissen
voor versheid, kwaliteit en service

CHOCOLATERIE

≡ Le Bâton ≡
Superieur

HOF VAN GELDERLAND EDE

G.C. Meeuwissen-de Wilde

de lekkerste winkel van Ede

ALLES VOOR DE DOE-HET-ZELVER

Autolakken
Draadmateriaal
Gereedschap
Verf
IJzerwaren

* Bezorgen
gratis

Hout Board Triplex
Wandplaten Schroten
Wandweefsel

Dit alles natuurlijk bij

DOE-HET-ZELF MARKT

ELBERT JANSEN V/H DE NOOY

KOLKAKKERWEG 65 - 67 - EDE - TEL. 08380 - 11680

* Wij geven u een deskundig advies

DE ZANDLOPER

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Ede
22e jaargang   nr 2   juni 1994

Van het bestuur

Tijdens de drukbezochte jaarvergadering van onze vereniging (zie verslag elders in deze Zandloper) heeft het bestuur van Oud Ede enkele veranderingen ondergaan. Secretaris mevrouw G.W. Elbertsen-Wiegeraadt was statutair aftredend na een bestuursperiode van zes jaar. Het bestuur werd met instemming van de vergadering aangevuld door de benoeming van de heren D. Boot en D. van Veldhuizen. Herkozen voor een nieuw tijdvak van drie jaar zijn mevrouw I. Zwaginga-Van der Sluis en de heer H.B. de Leeuw. "Tijdens de rit" zag de heer H.F.M. Klompé zich wegens drukke werkzaamheden genoodzaakt als bestuurslid af te treden, maar door de besluitvorming van de recente vergadering is het bestuur thans weer compleet.

Voor de volledigheid nog even de andere namen. Voorzitter is mevrouw H.A. Blaauw-De Wit, vice-voorzitter mr W.H.R. Jager, penningmeester de heer E. Jansen, en behalve de reeds genoemde dames en heren maakt ook mevrouw B.T. Groen deel uit van het bestuur onzer vereniging. Nader zal binnen het bestuur worden bekeken wie zich wil/kan belasten met het secretariaat.

Het bestuur in zijn nieuwe samenstelling wacht veel werk, doch het weet zich bij de uitvoering gesteund door een actieve conservator voor het museum en door een groot aantal bepaald niet minder actieve vrijwilligers. Ook daarover staat meer op de volgende pagina's van dit nummer.

DE ZANDLOPER is het orgaan van de Vereniging Oud Ede

- * Het dagelijks bestuur van de Vereniging Oud Ede bestaat uit mevrouw H.A. Blaauw-De Wit (voorzitter), een nog te benoemen secretaris en de heer E. Jansen (penningmeester).
De contributie bedraagt 20 gulden per jaar, te storten op giro 353.42.68 van penningmeester Vereniging Oud Ede te Ede
- * Het Historisch Museum Ede (Museumplein 7, 6711 NA Ede, tel. 08380-19554) is open 's middags van twee tot vijf uur, op zondag tot vier uur. Op maandagen is het museum gesloten.
- * Redacteuren van De Zandloper zijn de heren Auke Cloo (eindredacteur), Jaap W. Top, Gerard W. Onderstal en Gosse H. Stel.
- * Adres voor vereniging, museum en orgaan: Museumplein 7, 6711 NA Ede, tel. 08380-19554.
- * Produktie van het blad: Drukkerij Frouws te Ede

Meldingen uit Historisch Museum Ede

Meevaller

De jaarrekeningen over 1992 en 1993 vertoonden een zogenaamde onderschrijding (tegengestelde van overschrijding), hetgeen inhoudt dat het toegewezen subsidiegeld niet geheel is opgebruikt. De gemeente heeft goedgevonden dat onze vereniging het geld behield voor de aankoop van nieuwe stoelen in de expositiezaal van het museum en verder voor kantoormeubilair in onze bibliotheek. Het behoeft geen betoog dat het bestuur van Oud Ede bijzonder ingenomen was met de door de gemeente verleende toestemming.

Geschenk

Van de Vrienden hebben we een moderne dia-projector met infrarode afstandsbediening gekregen. Zo kunnen de nieuwste technische snufjes worden benut in ons museum. We zijn de Vrienden zeer erkentelijk voor het geschenk.

Automatisering

We willen niet nalaten melding te maken van het feit dat besprekingen op gang zijn gekomen tussen medewerkers van het gemeentearchief en bestuursleden van de historische verenigingen in deze gemeente over mogelijkheden tot automatisering van de aanwezige fotocollecties. Dit is in veel opzichten een interessante ontwikkeling waarover we de lezer te zijner tijd uitvoerder willen inlichten.

Waardevol

Bij de grote schoonmaak komen er uit kasten en van zolders nog wel eens goederen te voorschijn waarvan men zich afvraagt of ze historische waarde bezitten. Het stellen van zo'n vraag mag, vinden wij, niet altijd tot een negatieve reactie leiden, zo in de zin van: weggooien maar. Het is bij herhaling voorgekomen dat bij het Historisch Muse-

um Ede spullen werden afgegeven die nooit weggedaan hadden mogen worden. Het zijn vaak goederen die de inventaris van het museum verrijken. Degene die meent over historisch-waardevolle goederen te beschikken en daar afstand van wil doen, wende zich tot het museum. Uiteraard kan niet alles daar in dank worden geaccepteerd, maar dat hoort men dan gauw genoeg.

Mode

In de vorige Zandloper is al gewezen op de expositie over het ontstaan van de mode, een onderwerp dat beslist veel belangstelling zal hebben. Voorafgaand aan deze tentoonstelling (van 18 mei tot en met 25 augustus) houdt conservator drs D.J. List over het genoemde thema een lezing. Datum en tijdstip worden in de plaatselijke kranten vermeld.

Groepsbezoek

In beginsel is bezoek in groepsverband altijd mogelijk. Dat geldt voor scholen zowel als voor verenigingen. Natuurlijk moeten voor groepsbezoeken sluitende afspraken gemaakt worden. Dat kan eventueel telefonisch via 08380-19554 (alleen tijdens de openingsuren van het museum: 's middags tussen twee en vijf, echter niet op maandagen).

Inderdaad, mevrouw de voorzitter, bij Oud Ede zit je uitstekend

Met een variant op een populaire reclame-slogan zou men kunnen getuigen "bij Oud Ede goed te zitten". Figuurlijk, maar ook letterlijk, want door een mooie geldschenking kon de vereniging voor de expositie/vergaderruimte nieuwe stoelen kopen. Of die goed zaten, wilde voorzitter mevrouw Hetty Blaauw van de vele aanwezigen weten bij aanvang van de jaarvergadering van 19 april. Prima stoelen, zeiden de leden - en ze herhaalden dat op het eind van de avond, toen ze er al enkele uren op gezeten hadden. We zijn erg blij met dat nieuwe spul, aldus de voorzitter, we worden hier weliswaar omgeven door oude spulletjes, maar zelf zijn we toch niet antiek.

't Werd weer een vlotte vergadering. Bij de aanvang begroette mevrouw Blaauw in het bijzonder oud-wethouder G.W. Bos, het oudste en zelfs nog enige erelid van de vereniging. Ook het vorig jaar is het bestuur op tal van punten alert gebleven. Het heeft enkele malen in de richting van de gemeente zijn stem laten horen als het ging om behoud van oude gebouwen. Dit betrof onder meer een deel van de huizen van Ede-Zuid, de vroegere ENKA-woningen, die het bestuur zo graag op de monumentenlijst geplaatst ziet. Het is een buitengewoon ingewikkelde zaak, legde mevrouw Blaauw uit, maar het bestuur blijft diligent. De gemeente is verder gevraagd in de nieuwe woonbuurt Doesburg voor de aan te leggen straten oude veldnamen te gebruiken. Voorts is gepleit voor een stijlvol gebruik van de prachtige boerderij De Slijpkruik.

Met medewerking van de werkgroep PR (public relations) wil het bestuur voor het eind van dit jaar een grote ledenwerfcampagne beginnen. Mevrouw Blaauw bracht

in haar openingswoord nog eens dank aan alle vrijwilligers die op verschillende terreinen en op wisselende tijden werkzaam zijn voor museum en vereniging. De aanwezigen onderstreepten dit met een hartelijk applaus.

De notulen van de vergadering van 28 april 1993 werden onveranderd goedgekeurd, en dat dit evenzeer het geval was met het jaarverslag van de secretaris pleit alleen maar voor de duidelijkheid van haar verhaal.

Geldzaken

Nadat namens de kascommissie was uitgesproken dat "de stukken" van de penningmeester in orde waren bevonden, nodigde de voorzitter de vergadering van harte uit over het financieel beheer vragen te stellen, want "de penningmeester heeft dat graag". Welnu, er waren inderdaad enkele vragen over financieel-technische zaken en deze werden door de heer E. Jansen slagvaardig beantwoord.

De heer Jansen wees er met nadruk op dat alle boeken en andere op zijn beleid betrekking hebbende papieren voor alle leden ter inzage liggen. Adviezen van deskundigen op dit specifieke terrein stelt hij bijzonder op prijs. Oud-voorzitter Frans van Beek wilde dit agendapunt niet afgesloten zien zonder de penningmeester te complimenteren met de wijze waarop hij zich van zijn taak heeft gekweten. Ook ditmaal was er applaus.

Afscheid

De (her)verkiezing van bestuursleden - we verwijzen naar de eerste tekstpagina van deze Zandloper - kreeg een onvermijdelijk vervolg met het afscheid van mevrouw G.W. Elbertsen-Wiegeraadt. Zes jaar geleden moest het nu vertrekkend bestuurslid

worden overgehaald zich verkiesbaar te stellen, zo herinnerde de voorzitter zich; ze had al zoveel omhanden. Toch achtte ze zich een beetje verplicht de voetstappen van haar vader (de vroegere wethouder M. Wiegeraadt) te drukken, mede omdat deze ook steeds grote belangstelling had getoond voor het wel en wee van Oud Ede.

Mevrouw Elbertsen is zich steeds meer voor het werk binnen de vereniging gaan interesseren; twee jaar geleden werd ze secretaris. Mevrouw Blaauw roemde haar om haar goede inbreng en haar bestuurlijke kwaliteit. "We zullen je ervaring en niet te vergeten je persoonlijkheid missen", aldus de voorzitter, die het afscheid verguldde met een bloemstuk en de gebruikelijke cadeaubon.

Het was mevrouw Elbertsen opgevallen, zo zei ze in haar afscheidswoord, dat de vergaderingen van Oud Ede steeds meer tijd opeisten. Een bewijs van de levendige acti-

viteit binnen de vereniging. "Het begon voor mij echt leuk te worden. Ik vind het verdrietig de mensen in het bestuur te moeten missen, ze waren mij dierbaar geworden", zo besloot het, aftredend bestuurslid.

Rondvraag

Bij de rondvraag werd van verschillende kanten gerefereerd aan de opmerking die in de vorige jaarvergadering is gemaakt over mogelijkheden tot het vastleggen van het verdwijnende dialect. Daar moet snel wat aan gedaan worden, aldus een der aanwezigen, anders hoeft het niet meer. Tot dusver ondernomen pogingen om bandopnamen te doen vervaardigen zijn, volgens de voorzitter, op niets uitgelopen. Het bestuur houdt zich bij voortdurend aanbevolen voor goede suggesties.

Heeft het bestuur stappen genomen om de afbraak van het Marnix-gebouw in het cen-

Een gedeelte van de Driehoek in Ede, waar de fotograaf in 1960 deze situatie aantrof. Daarna is het nieuwe raadhuis gebouwd en nu dat moet worden uitgebreid, zullen diverse woningen aan de Driehoek moeten worden gesloopt. Op de jaarvergadering van Oud Ede pleitte de voorzitter ervoor althans enkele van de oudere huizen te laten staan.

(foto: archief Historisch Museum Ede)

trum van Ede te voorkomen? Op die vraag reageerde mevrouw Blaauw met de mededeling dat het bestuur zich daar nog niet over heeft beraden. Misschien laat het dat zelfs na, want Oud Ede kan niet tegen alles protesteren, "dan ben je niet geloofwaardig". Wel probeert het bestuur wat te doen aan het behoud van enkele oude huizen aan de Driehoek. Mevrouw de voorzitter meent bij de gemeente inzake het behoud van oude(re) gebouwen een kentering te hebben ontdekt; er wordt langer nagedacht alvorens tot sloop wordt besloten. Opmerking uit de zaal: Dat moeten we nog zien, alleen de oude kerk van Ede wil men behouden....

De heer G.J. Ossenkoppele wilde van het

bestuur weten of er een herdruk komt van het (snel uitverkochte) Boerderijenboek. Het bestuur houdt zich daarmee bezig; hopelijk doen zich mogelijkheden voor om met financiële steun van sponsors tot herdruk te besluiten.

De voorzitter sloot het huishoudelijke gedeelte af met een vraag richting leden: nu gebleken is dat de belangstelling voor de bekende jaarlijkse excursies van de vereniging terugloopt, zou u er dan nog vijftig gulden voor over hebben om zo'n excursie mee te maken? Een handjevol handen ging omhoog. Deze bliksemenquête leek ons voor het bestuur overduidelijk.

Maar de nieuwe stoelen zaten nog steeds goed...!

Jaarverslag Oud Ede:

"Te trage groei, maar verder gaat het allemaal prima"

De Vereniging Oud Ede groeit - maar wel verdraaid traag. Blijkens het jaarverslag was er vorig jaar een toename met zegge en schrijve twee leden, tot een totaal van 718. Zuiverder gesteld: er meldden zich 37 nieuwe leden, 35 dames en heren werden uitgeschreven als gevolg van bedanken, verhuizing of overlijden. Hoe het zij, een "groei" met twee personen mag men in een optimistische bui heel wat beter vinden dan teruggang (zoals tegenwoordig bij heel veel verenigingen), de situatie is toch - gelet op de inspanningen die bestuursleden en vrijwillige medewerkers(-ers) zich menen te moeten getroosten - wat teleurstellend.

Dat neemt niet weg dat bestuur, vrijwilligers en werkgroepen nog steeds hun activiteit verder opschroeven. Dat zullen de leden en trouwens ook niet-leden ervaren. Binnen de vereniging is de sfeer voortreffe-

lijk en vooral daardoor kan er zoveel gedaan worden. Méér althans dan in menige andere organisatie.

Terug nog even naar het jaarverslag. Het bestuur spreekt van een zeer voorspoedig begin van 1993 door de benoeming van drs D.J. List tot conservator van het museum. Hij was, prima ingewerkt door mevrouw B.T. Groen, weldra in staat de leiding van het museum over te nemen. Overigens is aan mevrouw Groen terecht hulde betuigd voor haar grote inzet voor het museum in een reeks van jaren.

Een bedrag van f 3000,— aan extra contributie en f 2500,— van het bedrijfsleven (o.a. AKZO en Delacre) maakten het mogelijk een computer aan te kopen. De financiële administratie is al ingevoerd, ledenbestand en museumcollectie zullen volgen. Met waardering I gewaagt het

Een recente foto van Dick Soet van het Historisch Museum Ede.

bestuur van de werkzaamheden van de groepen Geschiedenis en Publiciteit en van de redactie van de Zandloper. Dit blad is ook gedurende het verslagjaar wijksgewijs gedistribueerd teneinde op die wijze de naamsbekendheid van Oud Ede te vergroten.

De contacten met de gemeente worden in het verslag uitstekend genoemd. Zonder meer verheugend is de groeiende samenwerking met de nieuwbenoemde gemeente-archivaris, mevrouw drs C.C. van der Woude. Het bestuur, aldus besluit het jaarverslag, blijft aandachtig de ontwikkelingen in Ede volgen en zet zich waar nodig in voor het behoud van historisch-waardevolle projecten.

Aan de leden van de vereniging is tevens het jaarverslag van het Historisch Museum Ede voorgelegd. Er wordt gesproken van een uitnemend museumjaar. Het bezoekersaantal nam toe en er konden voorts verschillende museale middelen worden aangeschaft. Door de aankoop (mede

mogelijk gemaakt door een gift van f 2500,— van het Fonds Zomerpostzegels) van een achttal vitrines, komt de presentatie van de wisselexposities beter tot haar recht. De expositiezaal is verrijkt met kleurentelevisie, een videorecorder, een cd-speler en een film- en diascherm. Door deze apparatuur kunnen wisselexposities worden verlevendigd.

Eind december kon de 4500ste bezoeker verwelkomd worden. Notities in het gastenboek en gesprekken met baliemedewerkers getuigen van het tevreden gevoel waarmee, aldus het verslag, de bezoekers het museum verlieten. Achteraf bleek het museum vaak groter te zijn dan men had verwacht.

Door de aanstelling van een full-time conservator werd de bereikbaarheid van het museum groter. De pr-activiteiten konden worden uitgebreid. Incidenteel zijn op scholen museumlessen gegeven en voorts werden lezingen gehouden. De registratie van de voorwerpen, foto's, schilderijen,

boeken en textiel liep goed. Regelmatig werden ook in het verslagjaar schenkingen aangeboden. Ook in dit geval is kwaliteit belangrijker dan kwantiteit.

De ongeveer vijftig vrijwillig(st)ers hebben in 1993 weer veel werk verzet. Hierbij ging het om het verzorgen van rondleidingen, het registreren en documenteren van de collectie, het maken van foto's, het beheren van de balie, het verrichten van technische klussen, het inrichten van exposities en het

organiseren van de depots. Heel veel arbeid die blijmoedig en tot grote tevredenheid van bestuur en conservator werd verricht.

Ten slotte wordt er in het museumverslag op gewezen dat regelmatig contacten zijn onderhouden met de andere musea binnen de gemeente Ede. Dit geschiedde doorgaans op de bijeenkomsten van het museumoverleg Zuidwest Veluwe en ook op de vergaderingen van de Kontaktkommissie Streekconservator.

Straatnamen in Ede (4)

De Jan Th. Tooroplaan ligt in de schilderswijk in Ede-Zuid. Toen in 1951 de bebouwing in deze wijk op gang kwam, moesten voor negen wegen namen worden gezocht. Zij werden alle vernoemd naar kunstschilders die op de Zuid-Veluwe gewoond of gewerkt hebben.

Johannes Theodorus Toorop werd geboren op 20 december 1858 te Purworedjo (Java). In 1869 vertrok het gezin Toorop naar Nederland en vestigde zich in Den Haag. De jonge Jan ging een jaar later in Leiden naar de HBS. In 1875 volgde hij in Den Haag de eerste tekenlessen. In 1880 ging Toorop naar de Academie voor Beeldende Kunsten te Amsterdam en werd hij lid van de kunstenaarsvereniging St. Lucas, waarvan Willem Witsen voorzitter was. In 1882 vestigde hij zich in Brussel. Als een van de weinige buitenlandse kunstenaars trad hij toe tot de avantgardistische vereniging "Les Vingt".

Op 12 mei 1886 trouwde Jan Toorop met

Annie Hal. Vijf jaar later keerde het echtpaar terug naar Nederland en ging wonen in Katwijk. Toorop wendde zich af van Van Gogh en De Toulouse-Lautrec, hetgeen ertoe leidde dat hij uit "Les Vingt" werd gestoten. In 1891 werd dochter Charley geboren, die later ook een bekende schilderes zou worden. In dat jaar kwam ook zijn eerste symbolistische werk tot stand. In 1902 kreeg Toorop privé-moeilijkheden die uitliepen op een scheiding.

Toen Toorop enkele jaren later in Amsterdam ging wonen, trad hij toe tot het RK-geloof. Zijn werken vertoonden allengs een divisionistische stijl. In 1908 verhuisde Jan Toorop naar Nijmegen, alwaar hij Mieke Janssen leerde kennen, met wie hij tot het eind van zijn leven bevriend zou blijven. In 1916 vertrok hij weer naar Den Haag. In die tijd begon hij te werken aan de kruiswegstaties voor de St. Bernulphuskerk te Oosterbeek. Daarmee was hij drie jaar bezig. In 1919 werden de staties gewijd.

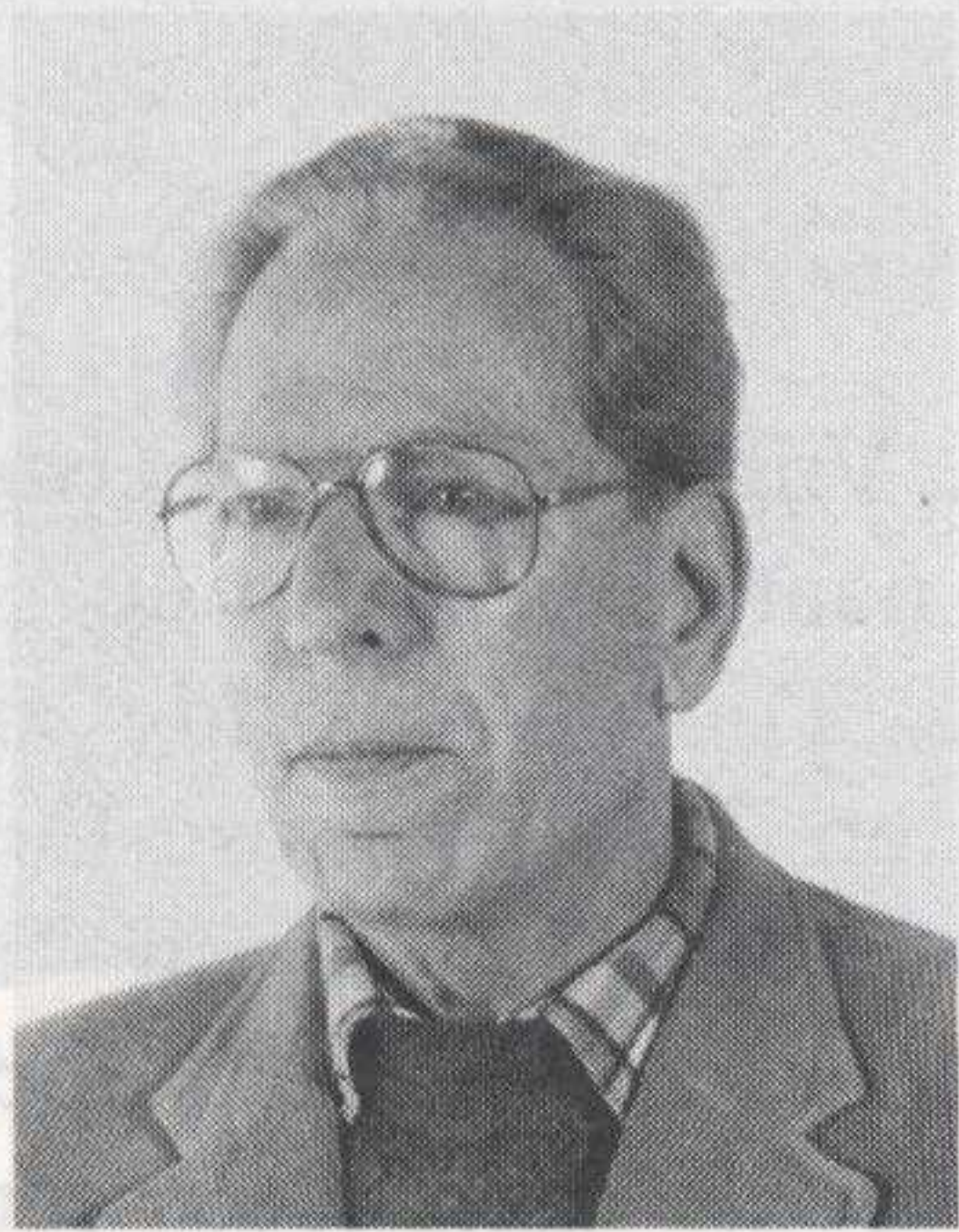
Inmiddels was Jan Toorop ernstig gehandicapt door een verlamming van zijn linkerbeen. Hij ging zich in zijn werk steeds meer toeleggen op het propageren van het katholieke geloof. Op 3 maart 1928 kwam een einde aan het bewogen leven van deze veelzijdige schilder.

Bronnen: Gemeente-archief Ede, V. Hefting, "Jan Toorop".

Kadastrale atlassen historisch en wetenschappelijk van belang

De vroegere rentmeester van het landgoed Kernhem, dr J.F. van Oosten Slingeland, is een oude bekende van Oud Ede. In 1976 hield hij voor een aandachtig gehoor een inleiding over de buurtschap Maanen, een der oudste nederzettingen van deze streek.

Dr J.F. van Oosten Slingeland

Van Oosten Slingeland was weliswaar gepromoveerd op zijn dissertatie "De Sijselt", maar hij leek minstens evenveel te weten van de Maanderbuurt. Dat was mogelijk een gevolg van het feit dat de geschiedenissen van beide Edese gebiedsdelen ten nauwste met elkaar verweven zijn. Maar nu (op de jaarvergadering van 19 april) kwam dr Van Oosten Slingeland naar Ede om er te spreken over zijn andere passie: De kadastrale atlas en zijn belang voor regionaal historisch onderzoek.

De Werkgroep Atlas Provincie Gelderland is in feite een stichting die met vrijwilligers werkt. De kadastrale atlas dateert van de zestiger jaren en de inleider is daar steeds enthousiast mee bezig geweest. Een kadastrale atlas is een collectie kaarten die de toestand weergeeft bij de invoering van het kadaster in 1832. De atlas bevat niet slechts lijsten van percelen, maar ook onder meer de namen van de eigenaren.

Een groot aantal vrijwilligers houdt zich bezig met het samenstellen van kadastrale atlassen. Begonnen is destijds met een aanzienlijke groep jonge werkzoekenden ("tussen bank en baan") en verder onder anderen nogal wat vut-ers. Het ging vooral om mensen die interesse hadden voor tekenen, de administratie en ander noodzakelijk werk. Waarom doe je dat allemaal? Dr Van Oosten Slingeland noemde diverse argumenten die pleiten voor het samenstellen van kadastrale atlassen. Om te beginnen zijn ze uitermate belangrijk als bronnen voor historisch onderzoek. Men weet door het raadplegen van de atlas erg veel over het gebruik van de grond, de aantallen woningen en de eigenaren.

De atlassen als hier besproken vormen de eerste vastlegging op mathematische basis van de gronden van Nederland. We hebben een tijd gehad zonder spoorwegen, zonder kanalen, zonder industrieterreinen en ga zo maar door; in die archaïsche toestand is het kadaster met zijn werk begonnen. Dit betrof een volledige beschrijving van de bodem, niet alleen een topografische maar ook een economisch-juridische beschrijving. Dat moeten we, aldus de inleider, systematisch per gebied vastleggen en hij noemde het een wonder dat het niet veel eerder is gebeurd.

De aanmaak van kadastrale atlassen is in verschillende provincies op gang gekomen, maar Gelderland is er het verst mee. Dat komt door een verstandige werkwijze: het werken met vrijwilligers, waardoor geen forse budgetten vereist zijn. Van Oosten Slingeland en zijn medewerkers zijn in 1983 in Arnhem begonnen. Dat was een gigantisch karwei, want verscheidene oude tekeningen waren verdwenen of zwaar beschadigd. Op het ogenblik zijn ongeveer

Boerderij Grootheest nam een vooraanstaande plaats in de vroegere Maanderbuurt in. De boerderij was aanvankelijk in het bezit van de Graaf van Kuilenburg, die dit bezit in 1810 verkocht aan baron Van Dedem. In 1832 ging de boerderij over naar de familie Van Eck en in het jaar 1972 werd Grootheest afgebroken in verband met stadsuitbreiding. Laatste bewoners waren de fam. Jochemsen.

(luchtfoto: archief Historisch Museum Ede)

acht procent van de percelen in Gelderland getekend. Een van de problemen voor de verkrijging van de benodigde gegevens wordt gevormd door oorlogsschade. De inleider noemde als frappant voorbeeld de stad Nijmegen, waar langs een omweg moet worden getracht gegevens te verkrijgen.

De werkgroep is klaar met Lunteren en Bennekom, maar ook met o.a. Putten en Barneveld. Nu probeert men Ede af te ronden, zodat nog dit jaar ook daar de kadastrale atlas kan worden uitgegeven. Het maken van zo'n atlas vergt erg veel teken- en schrijfwerk. Er zijn plaatsen waar met computers wordt gewerkt, maar deze methodiek blijkt meer tijd te vergen dan het gewone handwerk.

Dr Van Oosten Slingeland acht het samenstellen van kadastrale atlassen wetenschap-

pelijk en historisch van groot belang. Het wordt mogelijk, verloren geraakte kaarten te reconstrueren en ook kun je met de gegevens een beeld krijgen van (vroegere) eigenaars. Naast de verzameling kaarten bevatten de atlassen o.m. ook processen-verbaal ten aanzien van grensbepaling. Voor de meeste geïnteresseerden is mede van belang dat de atlassen een goed overzicht bieden van percelen met de juiste namen. Veelal is de eigendomsontwikkeling goed te volgen. De kaarten geven verder een goed overzicht van de vegetatieve ontwikkeling, zoals het ontstaan op de Veluwe van loof- en andere bossen. Bijna de helft van de Veluwe is heide geweest, pas aan het eind van de achttiende eeuw ontwikkelt zich er de boscultuur.

Inleider rondde zijn belangwekkende causerie af met een illustratie van de ontwikke-

ling in de Maanen. Door de talrijke veranderingen is er haast niets terug te vinden van de vroegere grenzen van de buurtschap. Een machtig man in de Maanderbuurt was de graaf van Kuilenburg, die er rond het midden van de zestiende eeuw de meeste boerderijen bezat. Er is een kaart bekend met de toestand in 1647 en naderhand heeft men ergens een panorama van het Ede van hetzelfde jaar (met twee molens) gevonden.

Het bestuur van Oud Ede vestigt er de aandacht op dat voorbeelden van een kadastrale atlas ter inzage liggen in het Historisch Museum Ede en bij de Edese boekhandelaars. Het is namelijk nog steeds mogelijk in te schrijven op de atlas van Ede. Bij voorintekening krijgt men tien gulden korting op de aankoopprijs; in het tekstboekje worden de namen van de voorintekenaars afgedrukt. De atlas kan worden besteld bij het museum, telefoon 08380-19554.

Verbluffend resultaat enquête

De lezer van De Zandloper zal ongetwijfeld benieuwd zijn naar het resultaat van de enquête welke op de laatste bladzijde van het vorige nummer was afgedrukt. Laat ik direct zeggen, dat de respons op deze enquête verbluffend was. We hadden nooit kunnen denken dat er onder de 700 lezers van De Zandloper zo'n belangstelling voor historisch onderzoek in Ede zou bestaan. Het betreft hier niet alleen lezers die al jaren in Ede wonen, maar ook lezers die van elders zijn gekomen en willen weten wat er vóór hun komst naar Ede zich hier heeft afgespeeld. En dan praat ik nog niet eens over de lezers die qualitate qua lid van Oud Ede zijn en door hun drukke werkzaamheden nauwelijks tijd zouden kunnen hebben om zich met de geschiedenis van Ede bezig te houden.

Wij, leden van de werkgroep geschiedenis Ede, hadden wat tijd gereserveerd om de enquête-gegevens te analyseren en een vergadering met belangstellenden gepland. Onlangs hebben wij de balans opgemaakt. De secretaris had een geheimzinnig uitzien-de doos bij zich, waarin de ontvangen enquête-formulieren waren opgeborgen. We waren benieuwd hoeveel formulieren daaruit te voorschijn zouden komen.

Met beheerste bewegingen maakte de secretaris de doos open. De spanning steeg ten top....Toen zagen wij met eigen ogen

de formulieren op tafel rollen. Wilt u weten hoeveel? Geen. Ja, u leest het goed: geen enkel, nul of nihil, zo u wilt. Niemand onder u, 700 lezers van De Zandloper, heeft zich geroepen gevoeld (positief) op de enquête te reageren. Zou dit een graadmeter zijn voor het historisch besef onder de leden van de oudheidkundige vereniging van ons dorp? Of mogen we deze relatie niet leggen? Misschien zijn er nog spijtop-tanten onder u...

Wat een geluk dat, los van deze enquête, twee dames zich bij onze werkgroep aangesloten hebben. Zij gaan het wel en wee van de politie in Ede gedurende deze eeuw onderzoeken. Wij verheugen ons over de intrede van het vrouwelijk element in onze werkgroep.

G.W.O.

Over het jodenkerkhof van Ede is niet alles bekend

In de kring van Zandloper-lezers kwam enige tijd geleden de vraag op of Ede een jodenkerkhof heeft gehad. Wis en zeker, stelde de heer H.J. Nijenhuis vast in een artikel in dit blad van maart 1976. Joden hebben een wisselende invloed gehad op het maatschappelijk leven van Ede, en verder genoten ze een goede reputatie in handel en nijverheid. Zo verwees de heer Nijenhuis in zijn verhaal naar slager Jacob Levy ("Job") Berlijn, duidelijk van joodse afkomst. Hij opende eind 1862 zijn zaak aan de toenmalige Molenstraat en adverteerde in de plaatselijke krant als leverancier van osse- en kalfsvlees.

Job Berlijn moest "koosjer" slachten en zo kon het gebeuren dat daar wekelijks een rabbijn voor overkwam van Wageningen, waar een kleine joodse gemeente bestond.

Op zaterdagen was de zaak van Berlijn begrijpelijkerwijs dicht. Later verhuisde Job Berlijn naar de Bospoort, ongeveer op de plek waar de slagerij van Jongenotter is gekomen. Berlijn overleed op 2 december 1915, bijna zeventig jaar oud. Hij werd in Wageningen begraven.

In die tijd, zo vond Nijenhuis uit, was er ook in Ede een joodse begraafplaats, maar die was al geruime tijd gesloten. Dat was aan het Maandereind. Oorspronkelijk behoorde deze grond aan de Buurt Ede-Veldhuizen. Dat leidde Nijenhuis af uit het feit dat op de jaarlijkse buurtspraak van 1792 het verzoek van de joodse families W. Cohen uit Veenendaal en A. Abrams te Ede aan de orde kwam om dat terrein opnieuw ter beschikking te stellen "als begraafplaats voor afgestorvenen van jood-

De Bospoortstraat in 1915. Geheel links de winkel van smid Lambertus Geels (let op het bord "Maximum-snelheid 10 km"), geheel rechts krijgt de slagerswinkel van Job Berlijn een verffe. Daarnaast de mandenwinkel van G.J. van der Brink. Midden achter staan soldaten bij de groentezaak van G.R. Heij.

(foto: Historisch Museum Ede)

se gezindheid". Dat woordje "opnieuw" duidde erop dat de grond al eerder als zodanig dienst had gedaan.

Nijenhuis: "De buurt beschikte goedgunstig. Tegen een vergoeding van twee gulden per jaar werd het terrein genoemde families in erfpacht gegeven. In 1803 werd deze pacht tot een gulden teruggebracht, maar nu uitsluitend voor rekening van de familie Cohen; de andere familie was blijkbaar uit Ede vertrokken. Cohen bleek geen vlotte betaler. Bij zijn overlijden in 1813 had de Buurt nog geen cent van hem ontvangen; wel zijn later de weduwe en haar zoons de verplichtingen trouw nagekomen." Niet bekend is hoe lang de pacht is doorgegaan. Op de een of andere manier is de Buurt het terrein ontfutseld. Bij de invoering van het gemeentelijk kadaster

Uit de vroegere raad

Op 30 januari 1933 werd Adolf Hitler de nieuwe Rijkskanselier van Duitsland. Hiermee brak een roerige tijd aan die tot 1945 zou duren. Al snel sloeg de onrust over naar Nederland en de rest van Europa. Ook in Ede werd men geconfronteerd met dit gegeven. Bij de op vrijdag 16 juni 1933 gehouden raadsvergadering behoorde het volgende tot de ingekomen stukken:

"Een adres van het "Comité van Verweer tegen terreur en vervolging in Duitschland", houdende verzoek een besluit te nemen, behelzende dat zoolang verwildering der politieke en maatschappelijke zeden in Duitschland heerscht, de gemeente zal trachten haar behoefte buiten Duitschland te dekken."

Het voorstel was om dit adres voor kennisgeving aan te nemen. Raadslid Budding (SDAP) wilde maatregelen tegen Duitsland. Hij vond dat Holland iets moest doen. De raad werd eraan herinnerd hoe de Duitse houding tegenover Holland was. Als voorbeeld noemde Budding de Neder-

(1831) bleek het perceel ineens op naam van de hervormde kerk te staan.

Veel mensen zijn er volgens Nijenhuis op het jodenkerkhof van Ede niet begraven. Het juiste aantal is echter onbekend. De laatste begrafenis heeft er omstreeks 1865 plaatsgevonden. Geleidelijk verwaarloosde deze dodenakker. Bierhandelaar H. van Scherrenburg heeft veel later de grond gebruikt voor het opslaan van vaten en kisten. De firma Roelofsen heeft naderhand huis en grond van Van Scherrenburg gekocht en liet er het tegenwoordige pand van Toes bouwen. Het kerkhofje was daarmee definitief verdwenen. Bij het grondwerk van de bouw zijn nog geraamten gevonden die overgebracht werden naar de algemene begraafplaats.

landse uitvoer van eieren, die door Duitsland was stopgezet. Met name Barneveld en Ede waren hierdoor ernstig gedupeerd. Budding was zeer goed op de hoogte van de situatie in Duitsland: "Daar zijn de mensen die anders denken dan de aanhangers der regeering in concentratiekampen ondergebracht." Hij stelde dat tegen een dergelijke terreur maatregelen moesten worden genomen. Budding was er dan ook op tegen om het adres voor kennisgeving aan te nemen.

Raadslid Van Hunnik was van mening dat dit adres toch maar voor kennisgeving aangenomen moest worden.

Raadslid Peereboom wilde van Budding weten wat hij met het adres wilde. Er was toch wel een middel om Duitsland te treffen en wel door de Duitse handel te boycotten.

De voorzitter van de raad, burgemeester Creutz, wilde dat B en W het adres voor kennisgeving aannamen, daar hij vond dat de gemeente Ede niets te maken had met

de interne politiek van een aangrenzend land. Raadslid Gersen merkte op dat Duitse artikelen reeds geweerd werden, en dat de regering en het gemeentebestuur alles in het werk moesten stellen om de Hollandse industrie te steunen.

De voorzitter herinnerde eraan dat het adres over politiek handelde en niet over economie. Raadslid De Klein vond dat men uit algemeen menselijk oogpunt wel adhesie moest betuigen. Raadslid Bouw-

man merkte als laatste op dat het adres niet in de gemeenteraad thuishoorde, al keurde hij de toestanden in Duitsland niet goed.

Hiermee werd de discussie gesloten en werd tot stemming overgegaan. Met 19 stemmen voor en 2 tegen (Budding en De Klein) werd het adres van het "Algemeen Comité van Verweer tegen terreur en vervolging in Duitschland" voor kennisgeving aangenomen.

JT

Graven in de historie van Ederveen, de grote liefde van Liesbeth de Man

Wie wat wil weten over de historie van Ederveen, kan terecht bij mevrouw Liesbeth de Man-Ruttenberg. In negen van de tien gevallen beantwoordt ze vragen over de geschiedenis van haar dorp. 't Is haar eigenlijk met de paplepel ingegoten. Ze

Liesbeth de Man is over het Ederveen van vroeger enorm veel aan de weet gekomen. En ze zet haar nasporingen nog steeds voort.

herinnert zich bijvoorbeeld de kleurrijke verhalen van haar vader over de Bruinehorst. Als je zoiets hoort en het interesseert je werkelijk, is er al gauw sprake van dorst naar kennis van vroeger.

Dat bleek ook al in het Overbetuwse Rossum, waar de familie De Man enige tijd heeft gewoond. Haast als vanzelfsprekend

kreeg mevrouw belangstelling voor de figuur Maarten van Rossum. Haar vele materiaal daarover heeft ze uitgeleend aan de plaatselijke Oudheidkamer. Ze had intussen ook nogal wat gevonden over het lieve kasteeltje van Rossum, dat later is gepromoveerd tot gemeentehuis.

Het was ook in Rossum dat mevrouw De Man actief werd in de lokale archeologische werkgroep. Met anderen heeft ze gewroet en gegraven in de bodem, uiteraard op zoek naar zaken uit het verleden. Deze activiteit moest ophouden toen een nieuwe wereldburger zich aandiende.

Een jaar of negen geleden kwam de familie terug naar Ederveen, met het oogmerk een camping op te richten aan de Lunterse kade. Dat vergde heel wat inspanning; jaar na jaar werd deze onderneming opgebouwd tot wat ervan geworden is. En dat is niet gering.

De interesse voor historische ontwikkelingen bloeide bij Liesbeth de Man weer op, toen haar bijvoorbeeld werd gevraagd waaraan o.a. het Hootsenplein en de Leesonweg hun namen te danken hadden. Dat wilde mevrouw De Man wel eens uitzoeken. Ze verzamelde allerlei gegevens over het dorp van vroeger en zo ontstond het materiaal voor een eenvoudig boekje

over Ederveen. "Dat begin viel niet mee", zegt Liesbeth de Man, "je moet je bedienen van een simpele tekst en toch mag het geheel niet oppervlakkig worden, de inhoud moet beklijven".

Een paar jaar is ze bezig geweest binnen een groepering voor heemkundeprojecten. Het was werkelijk een verademing te vertoeven in een ander wereldje met mensen die een zelfde hobby hebben. De weg voerde vervolgens rechtstreeks naar het archief van de gemeente Ede. Mevrouw De Man wilde "alles" weten, "alles" opzoeken en "alles" in boekjes vastleggen. Boekjes die ze helemaal zelf vervaardigt, zodat ze gemakkelijk kopieën kan maken. Over het algemeen verkopen de boekjes goed; soms worden er tien of meer tegelijk verkocht en vervolgens gestuurd naar Ederveners in den vreemde.

Nieuw boek van onbekende Edenaar over oorlogstijd

Uitgever Frits Hardeman wilde niet ingaan op ons verzoek de identiteit te onthullen van een zich noemende Gerben Deters, auteur van het boek "De vrijwilliger van 1945". Wel wilde de heer Hardeman kwijt dat de schrijver Edenaar is. Nu diens eerste boek is verschenen, werkt hij aan de voltooiing van een vervolg, dat als titel krijgt: Dagboek van een oorlogsvrijwilliger.

Wie zich ook achter het pseudoniem Gerben Deters schuil mag houden, bij lezing van zijn boek wordt ons snel duidelijk dat hij - althans op dit gebied - een leerschool heeft moeten ontberen. De poging een reeks gebeurtenissen uit de periode 1933 tot 1945 aan het papier toe te vertrouwen, mogen we niet helemaal geslaagd noemen. Hoofdpersoon Deters was in Ede woonachtig op de Christiaan Hoeve. Na zijn verblijf op de zogeheten klompenschool in de Maanen werd de kwajongen (want dat was

Hoe ver kijkt ze in haar boekjes (ze is nu bezig met nr. 7) terug in de geschiedenis van Ederveen? Ze heeft materiaal van het jaar 1650 af, niet bepaald van gisteren dus. Materiaal dat ze net zo koestert als haar (enig) kind en dat ze ook gebruikt voor het geven van lezingen, samen met de heer Methorst uit Veenendaal die zijn dia's laat zien.

Zo blijft Liesbeth de Man actief. Gegevens over Ederveen verzamelen, alles nauwkeurig opschrijven, boekjes maken. Ze is op het ogenblik ook nog voorzitter van de uit 1976 daterende Belangenvereniging Ederveen. Ook dat eist veel van haar tijd op. En dan uiteraard het gezin, de camping. Maar hoe men het ook keert of wendt in het wereldje van Liesbeth de Man, dat "wroeten in vroeger" heeft bij haar een hoge prioriteit.

hij zeer beslist) boerenknecht. In het gezin van in totaal negen personen moesten de jongelui meewerken.

Intussen is de oorlog uitgebroken en Nederland wordt bezet door een Duitse overmacht. Gerbens broer wordt actief in het verzet en ook de hoofdpersoon zelf zou mee willen doen, maar hij is daarvoor nog te jong. Met een vriendje organiseert hij daarom maar privé-acties. Ze worden daarbij door de Duitsers gegrepen en komen terecht bij de Sicherheitsdienst op de Wormshoef in Lunteren. Na een wat oppervlakkig onderzoek mogen Gerben Deters en zijn vriendje vertrekken. Snel naar huis derhalve. Na de overgave van de Duitsers meldt Gerben zich als oorlogsvrijwilliger en daar moet dan het tweede Deters-boek over gaan.

De eersteling is er een van "Wahrheit und Dichtung", mogelijk waar gebeurde zaken

(hetgeen geaccentueerd wordt door een aantal familie- en andere foto's), maar het geheel toch min of meer geromantiseerd in een poging de leesbaarheid te vergroten. Deters heeft tal van volstrekt overbodige details aangehaald, maar nog kwalijker is zijn taalbeheersing. Bij het gymmen heeft Gerben zijn rechterbeen beschadigd, schrijft hij onder meer. Vermakelijk is de volzin waaruit blijkt dat ze voor de Duitse militairen "in hun sokophouders staan te

bibberen". Na de meidagen van 1945 nam Gerbens broer "zijn ontslag" als wachtmeester. Alsof dat zomaar ging. Voor een jongere lezer, onbekend met tal van begrippen uit de oorlogsperiode, zouden afkortingen en termen verduidelijkt moeten worden. Spertijd bijvoorbeeld en SD-politie. Het gebonden boek, met een door Jan den Ouden getekend omslag, telt 212 pagina's.

A.C.

Oproep

Overwogen wordt in het Historisch Museum Ede over enige tijd een expositie te houden van werk van schilders die in de gemeente Ede hebben gewoond of op andere wijze enige affiniteit met Ede hebben gehad. Te denken valt aan schilders als Witsen, Breitner en Wandscheer - mogelijk ook anderen.

Het is niet onwaarschijnlijk dat inwoners van deze gemeente werk van bedoelde schilders in hun bezit hebben, en nu luidt

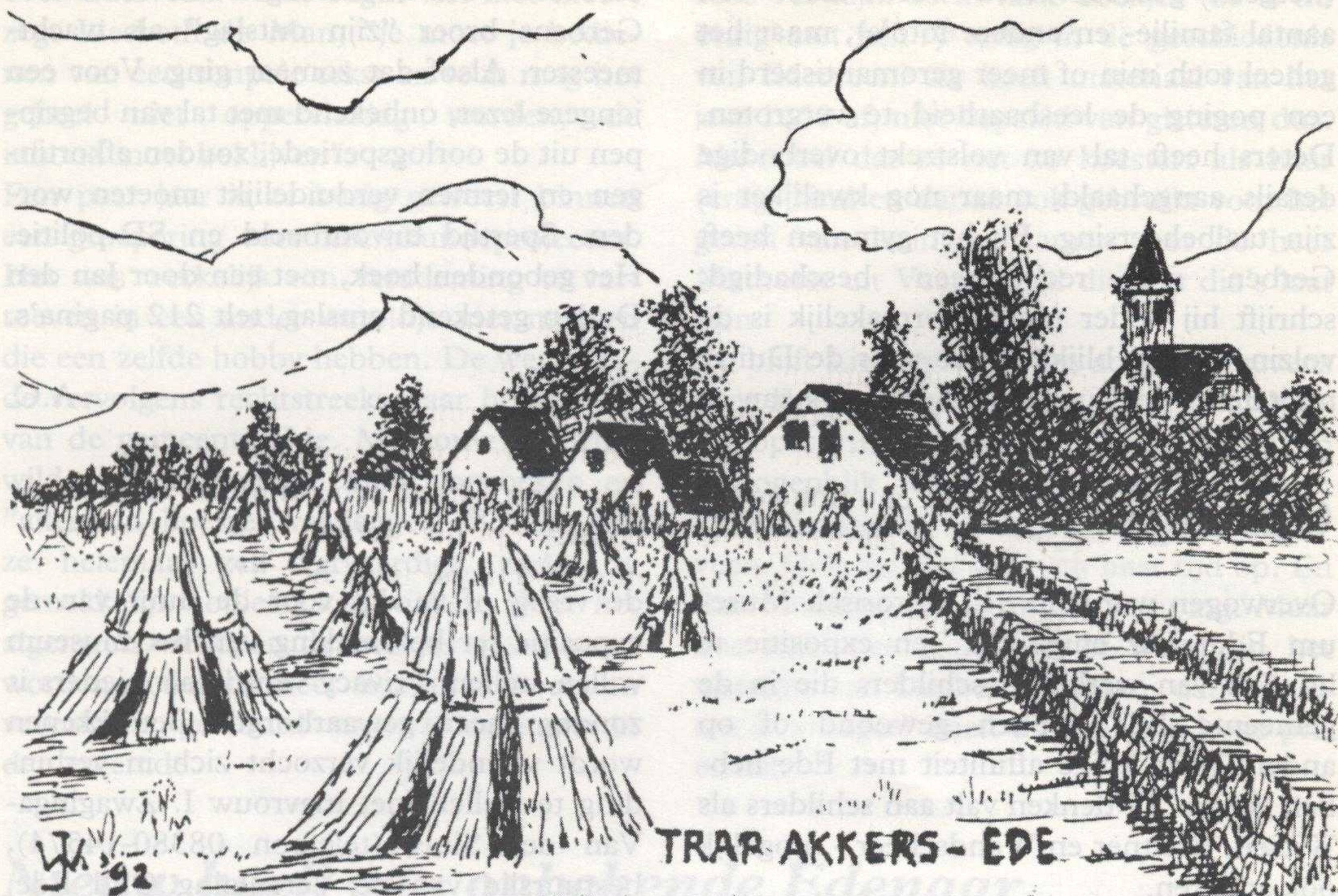
de vraag of ze dat voor de duur van de expositie ter beschikking van het museum willen stellen. Privacy van de aanbieders is zonder meer gewaarborgd. Betrokkenen wordt vriendelijk verzocht zich in verbanding te stellen met mevrouw I. Zwaginga-Van der Sluis (telefoon 08380-14574), bestuurslid van de Vereniging Oud Ede. Voor de medewerking bij voorbaat hartelijk dank, ongetwijfeld mede namens de aanstaande bezoekers van de tentoonstelling.

Boekenbon te winnen

Het Historisch Museum Ede kon ruim twintig jaar geleden worden gevestigd in het vroegere NS-gebouw Ede-Centrum. De officiële opening aldaar had plaats op 25 januari 1975. Dat geschiedde na een periode van hard werken door een grote groep vrijwilligers. Maar daar willen we het nu niet over hebben, evenmin over het feit dat er na die openstelling verscheidene verbeteringen in het pand zijn aangebracht. Op 25 januari 1995 zal het twintig jaar geleden zijn dat de tegenwoordige muse-

um-huisvesting in gebruik werd genomen. Inderdaad, twintig jaar alweer. De redactie van De Zandloper stelt nu de lezeressen en lezers de vraag wie het meest aardige, meest originele, meest ludieke idee heeft om in januari volgend jaar aandacht te schenken aan dat vierde lustrum. Stuur u uiterlijk 1 juli een briefje aan de eindredactie van De Zandloper met uw sprankelend idee. Mogelijk komt u dan in aanmerking voor een boekenbon.

Die mooie, oude hoekjes ...

... jazeker, ze zijn er nog in Ede. Ga maar eens kijken naar de Trapakkers waar de Edenaar Jan Wessels deze geslaagde tekening van maakte. Hij zou mèt een ieder willen uitroepen: bewaàr ze toch voor later, die kostelijke plekken. Welnu, dat is nu precies waar de Vereniging Oud Ede op uit is. Veel onderzoeken en het goede behouden. Ter ondersteuning van die nobele activiteit mag u best enig gewicht in de schaal werpen: twee tientjes contributie voor een heel jaar.

Nieuw lid van de Vereniging Oud Ede:

Naam en voorletters (hr/mevr.): .....

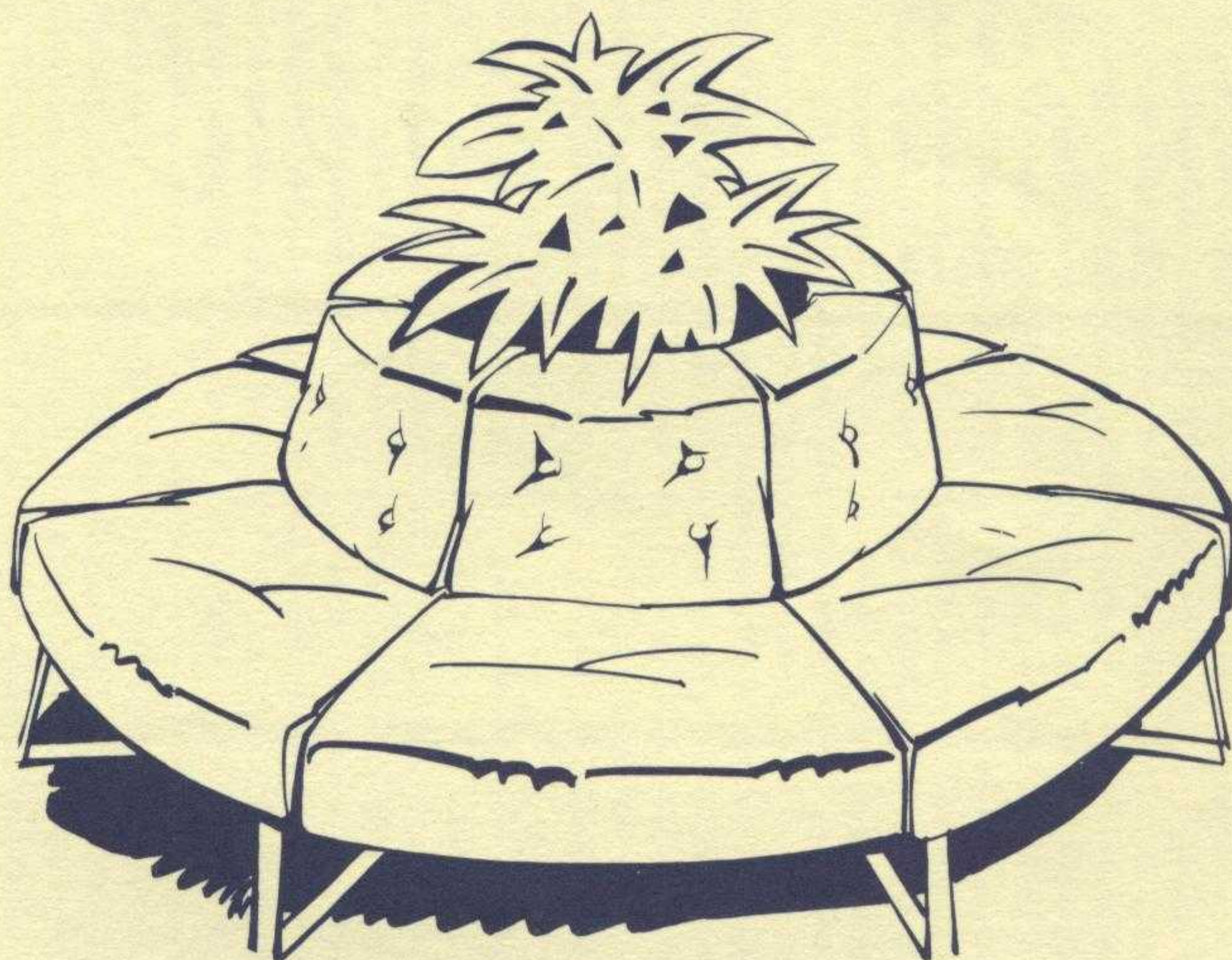
Adres: .....

Postcode/Plaats: .....

Geschenk-lidmaatschap opgegeven door: .....

U zoekt een bank die all-round is.

Wij zorgen dat u goed zit
met al uw geldzaken.

Voor elke spaarvorm, verzekering, lening of hypotheek bent u bij de SNS bank aan het goede adres. Maar we bieden u nog veel meer. Bij ons treft u deskundige mensen die u snel helpen. Bovendien kunt u als Privérekeninghouder van de SNS bank gebruik maken van de geldautomaat, waarmee u dag en nacht contant geld kunt opnemen. Geïnteresseerd?

Op onze kantoren vertellen wij u er graag meer over.

SNS bank

De Boek- en Kunsthandel
“Het Wapen van Ede”

Fa. Th. Menger

houdt zich aanbevolen voor de levering
van **ALLE**

Binnen- en Buitenlandse Boekwerken

Inlichtingen worden steeds gaarne verstrekt

HET WAPEN VAN EDE
boekhandel pel
HOFLEVERANCIER

GROTESTRAAT 91 - EDE

T
O
E
N

E
N

N
U

SINDS 1849

hartveroverend

Uw hele nieuwe garderobe samenstellen in één zaak. Omdat alles er is en... alles perfekt is!

VAN DE WEERD
LADY

grotestraat - ede

sinds 1939

Kalverkampweg 3
6718 WJ Ede
Tel: 13835

A. J. Houtman

Tuinplanten
Tegels
Grond

Bielzen
Graszoden
Hout - enz.

OOK TUINAANLEG EN RENOVATIE

**Geen project
of kantoor
is ons te groot!
En geen winkel
te klein!**

Ook dit project,
Historisch Museum Ede
is verzorgd door:

VAN DIJK B.V.

INTERIEUR
VERZORGING

ZANDLAAN 16 - 6717 LP EDE
TELEFOON 08380 - 32359